

Ürün Raporu

FINDIK

2020

T.C.
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI
TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ

**TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ
TEPGE**

**Ürün Raporu
FINDIK
2020**

Hazırlayan

Türkay BARS
turkay.bars@tarimorman.gov.tr

TEPGE YAYIN NO: 326-2

ISBN: 978-605-7599-54-4

© TEPGE

Her Hakkı Saklıdır.

Aralık: 2020

İletişim:

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı

Üniversiteler Mah.

Dumlupınar Bulvarı, 06800

Çankaya/ANKARA

Tel: (0312) 287 58 33

Faks: (0312) 287 54 58

TEPGE'nin izni olmaksızın basılamaz, basılı veya elektronik materyal olarak çoğaltılamaz ve/veya dağıtılamaz.

Kaynak gösterilmek şartı ile alıntı yapılabilir.

Tablo ve grafiklerdeki rakamların bir bölümü desimalli kullanıldığından ara ya da alt toplamları genel toplamları ile farklılık gösterebilir.

Yayın içerisindeki istatistik veriler hazırlandığı dönemde ilgili kaynaklardan elde edilen yayınlanmış son veriler olup sonraki dönemlerde, yapılan güncellemelerden dolayı farklılıklar olabilir.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. DÜNYADA FINDIK ÜRETİM ALANI, FINDIK VERİMİ VE FINDIK ÜRETİMİ	2
3. TÜRKİYE’DE FINDIK ÜRETİM ALANI VE FINDIK ÜRETİMİ.....	4
4. DÜNYADA FINDIK DIŞ TİCARETİ	6
5. TÜRKİYE’NİN FINDIK DIŞ TİCARETİ.....	7
6. FINDIK TÜKETİMİ	7
7. FİYATLAR	8
7.1 Dünyada Fındık Fiyatları	8
7.2 Türkiye’de Fındık Fiyatları	8
8. TÜRKİYE’DE DESTEKLER.....	9
9. GENEL DEĞERLENDİRME.....	10
EK TABLOLAR	12
KAYNAKLAR.....	19

TABLolar

Tablo 1. Dünya fındık üretim alanı (bin ha).....	2
Tablo 2. Dünya fındık verimi (kg/da).....	3
Tablo 3. Dünya fındık üretimi (bin ton).....	4
Tablo 4. Türkiye’de fındık üretim alanı (bin da) ve üretim miktarı (bin ton).....	5
Tablo 5. İller bazında fındık üretim alanı (bin da) ve üretim miktarı (bin ton).....	5
Tablo 6. Dünya fındık ithalatı (bin ton).....	6
Tablo 7. Dünya fındık ihracatı (bin ton).....	6
Tablo 8. Fındık ihracatı ve ithalatı (ton).....	7
Tablo 9. Ülkelere göre fındık ihracatı (ton).....	7

ŞEKİLLER

Şekil 1. Dünya fındık üretim alanı (%).....	2
Şekil 2. Dünya fındık verimi (kg/da).....	3
Şekil 3. Dünya fındık üretim miktarı (%).....	4
Şekil 4. Dünya fındık tüketimi (bin ton).....	8
Şekil 5. Dünya fındık üretici fiyatları (\$/ton).....	8
Şekil 6. Türkiye’de fındık fiyatları (tl/kg).....	9

1.GİRİŞ

Dünyada en çok yetiştirilen sert kabuklu meyve türleri ceviz, badem, fındık olup kestane ve antepfıstığı diğer sert kabuklu meyvelerdir. Fındık, ceviz ve bademden sonra dünyada en yaygın yetiştiriciliği yapılan sert kabuklu meyvedir. Türkiye’de ise üretimi yapılan en önemli sert kabuklu meyveler fındık, ceviz, Antep fıstığı ve badem şeklindedir. Fındığın kültür çeşitleri; Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Şili, Çin, İran, Yunanistan, Fransa, Azerbaycan, Rusya ve Gürcistan’da yetiştirilmektedir.

Fındık, huşgiller (Betulaceae) familyasından *Corylus* cinsini oluşturan çalı ve ağaç türlerinin adıdır (Anonim, 2015a). Meyvecilik bakımından önemli olan ve ekonomik olarak kültürü yapılan fındık türleri; *corylus avellane* L. (Adi fındık), *Corylus Colurna* L. (Türk fındığı) ve *Corylus Maxima* Mill. (Lambert fındığı) dır (GTB, 2017).

İnsan sağlığı ve beslenmesinde çok önemli bir yere sahip olan fındık, kolesterolü azaltma özelliğinin yanında, %64 bitkisel yağ, %16,5 protein, %14 karbonhidrat, zengin mineralleri (fosfor, demir ve kalsiyum) ve vitaminleri (A, B1, B2, B6, C ve E) içermektedir (Anıl ve ark. 2018). Ayrıca içeriğindeki antioksidan ve fitokimyasal maddelerin, kanser gibi önemli kronik hastalıkları önleme ve tedavisinde büyük önemi vardır (Özer ve Güven, 2008). Yapılan bilimsel çalışmalara göre 100 gr. fındık, insanın günlük protein ihtiyacının %22’sini karşılarken, 634 kaloride enerji vermektedir (ZMO, 2020).

Sert kabuklu meyvelerin geniş ve karmaşık ürün çeşitliliği içermesi sebebiyle gıda alanında önemli bir yeri vardır. Ancak sert kabuklu meyvelerin aflatoksinle kontaminasyonu olasılığı önemli bir tartışma konusudur. Bu bağlamda sert kabuklu meyvelerin saklama, taşıma ve işlemden geçirme esnasında doğru atmosferik koşulların sağlanması ve korunması oldukça önem arz etmektedir (Anonim, 2015b).

Dünya fındık üretiminde lider konumda yer alan Türkiye, 2018 yılı FAO verilerine göre toplam üretimin %58’ini karşılamıştır. Türkiye’yi sırasıyla; İtalya, Azerbaycan ve ABD takip etmektedir. Türkiye dünya fındık ihracatında da %60’lık payla lider konumdadır. Türkiye’yi ihracatta; İtalya, ABD ve Azerbaycan takip etmektedir.

Türkiye’de kültür ırkı fındık yetiştiriciliği ilk olarak Karadeniz Bölgesi’nde başlamış, 1964 yılından sonra fındığa alım garantisi verilmesi, bölgeden yapılan göçler gibi sebeplerden ötürü, önce Batı Karadeniz Bölgesi’nin verimli, taban arazilerinde daha sonra ise diğer bölgelere yayılmıştır (Öztürk ve Arıcı, 2017). Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sistemi’ne göre 43 ilde fındık yetiştiriciliği yapılsa da ticari olarak üretimin tamamına yakını Ordu, Samsun, Giresun, Sakarya, Düzce, Trabzon, Zonguldak, Kocaeli, Artvin, Bartın, Kastamonu, Sinop, Gümüşhane, Rize, Bolu ve Tokat illerinde gerçekleştirilmektedir (TMO, 2017).

2. DÜNYADA FINDIK ÜRETİM ALANI, FINDIK VERİMİ VE FINDIK ÜRETİMİ

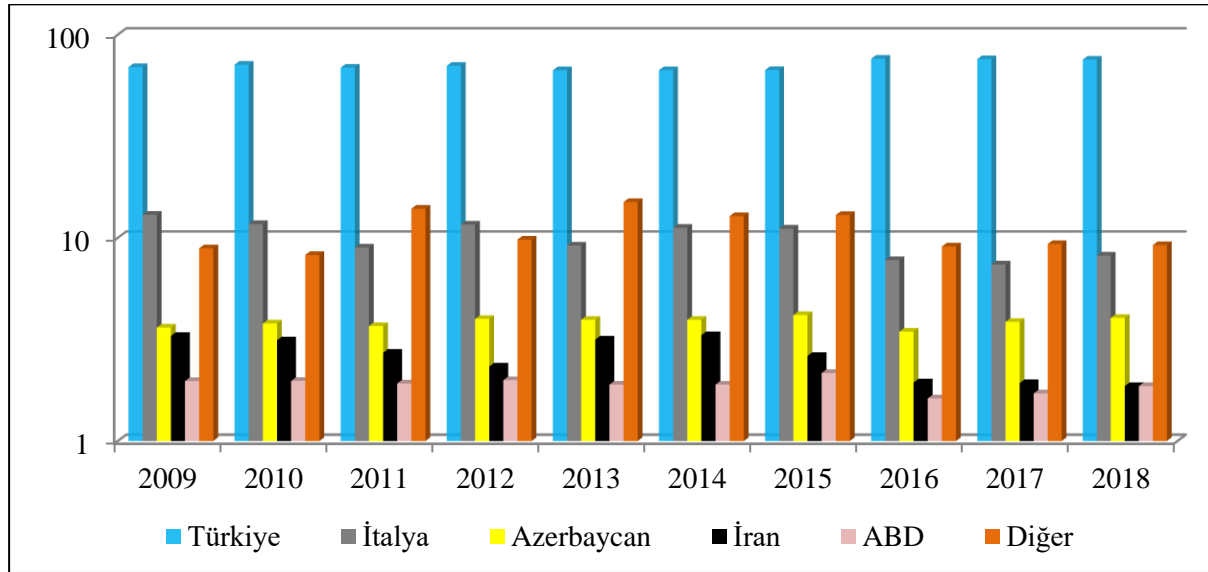
Dünya fındık üretim alanı 2018 yılı itibarıyla 966 bin ha'dır. Dünya fındık üretiminde önde gelen ülkelerin üretim alanlarına bakıldığında; Türkiye 728 bin ha ile ilk sırada yer alırken, İtalya 79 bin ha ile ikinci, Azerbaycan 39 bin ha ile üçüncü, İran ve ABD ise 18 bin ha ile sırasıyla dördüncü ve beşinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu üretim alanı ile en yakın takipçi ülkelerin üretim alanları kıyaslandığında oldukça yüksek üretim alanı farklılığı söz konusu iken, üretim miktarları göz önünde bulundurulduğunda aynı paralellikte bir üretim farklılığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi verimdeki farklılıktır. ABD, dünya fındık üretiminin üçüncü sırasında yer alan Azerbaycan'ın fındık üretim alanının yarısı kadar fındık üretim alanına sahip olmasına rağmen Azerbaycan'la arasında büyük bir üretim farkı görülmektedir (Tablo 1- Tablo 3).

Tablo 1. Dünya Fındık Üretim Alanı (Bin ha)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Türkiye	421	432	430	423	423	423	434	705	707	728
İtalya	79	71	56	70	58	71	72	72	69	79
Azerbaycan	22	23	23	24	25	25	27	32	36	39
İran	20	19	17	14	20	21	17	18	18	18
ABD	12	12	12	12	12	12	14	15	16	18
Diğer	54	50	87	59	95	81	84	84	87	89
Dünya	608	607	625	602	633	633	648	926	933	966

Kaynak: FAO, 2020

Şekil 1. Dünya Fındık Üretim Alanı (%)

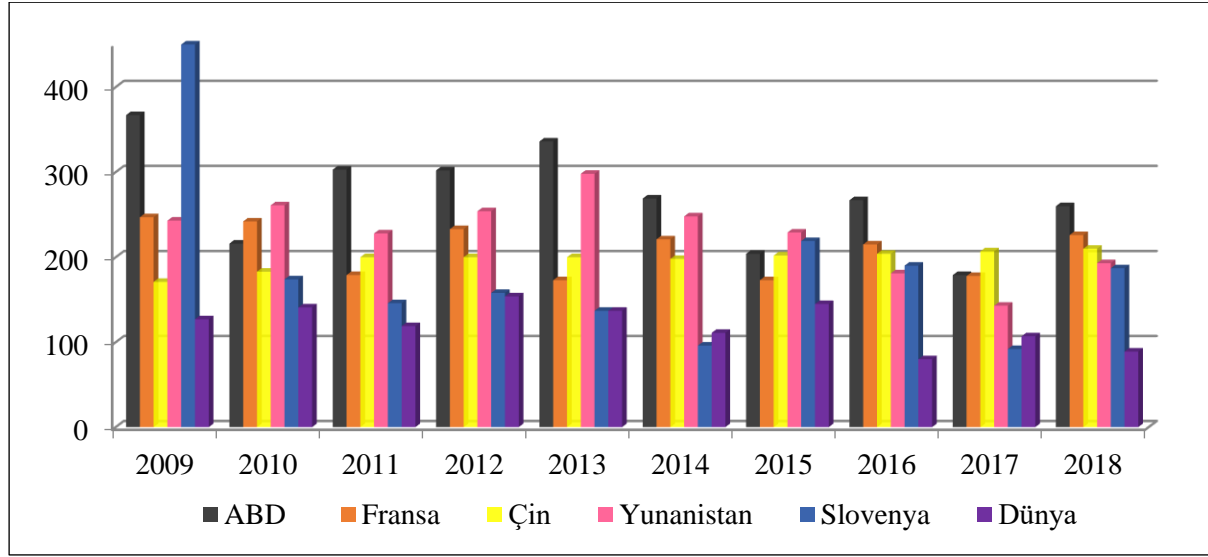
Kaynak: Tablo 1

Dünya fındık veriminde 2018 yılında ABD 260 kg/da ile ilk sırada yer alırken, Fransa 226 kg/da ile ikinci ve Çin 210 kg/da ile üçüncü sırada yer almaktadır. Son beş yılın verim ortalamasına bakıldığında da ABD 236 kg/da ile ilk sırada, Fransa 203 kg/da ile ikinci ve Çin 204 kg/da ile üçüncü sıradadır. Türkiye'nin 2018 yılında fındık verimi 71 kg/da ve son beş yılın verim ortalaması ise 96 kg/da'dır (Tablo 2).

Tablo 2. Dünya Fındık Verimi (kg/da)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ABD	367	216	303	302	336	269	204	267	179	260
Fransa	247	242	179	233	173	221	173	215	178	226
Çin	171	183	200	200	200	198	202	204	207	210
Yunanistan	243	261	228	254	298	248	229	181	143	193
Slovenya	454	174	146	158	137	96	219	190	92	187
Dünya	127	141	119	154	137	111	145	80	107	89

Kaynak: FAO, 2020

Şekil 2. Dünya Fındık Verimi (kg/da)

Kaynak: Tablo 2

Avrupa'da ve Türkiye'de fındık çalı veya çok gövdeli çalı ağacı olarak yetiştirilirken, ABD'de tek gövdeli ağaç formundaki çeşitleriyle, geniş bahçelerde, ileri teknoloji kullanılarak mekanizasyona dayalı yapılmakta olup, ABD'nin fındık üretimindeki artışı büyük ölçüde verimdeki iyileştirmelerle sağlanmıştır (Kayalak ve Özçelik, 2012).

Türkiye'nin fındık üretiminin sorunlarının başında üretimde yaşanan verim düşüklüğü gelmektedir. Türkiye dışında genişleyen yeni fındık dikim sahalarında yüksek verime sahip bahçeler tesis edilmekte olup, en yakın örneği sınır komşusu Gürcistan'dır. Avrupalı fındık tedarikçisi firmalar Gürcistan'ın bakır ova özelliğine sahip tarım alanlarını 50 yıllığına kiralamak suretiyle verimi yüksek yeni fındık bahçeleri tesis etmektedir. En önemli fındık üretici ve pazarlama şirketlerinden birisi olan bir firma, Şili, Arjantin, Gürcistan, Güney Afrika, Avustralya ve Sırbistan'da fındık üretim çiftliklerine sahip olup, Şili, İtalya ve Türkiye'de fındık işleme kapasitesine sahiptir. Ayrıca bu firma 2014 yılında fındık dikim alanlarının 2020 yılına kadar 1000 hektardan 10.000 hektara çıkarılması için Sırbistan Hükümeti ile de bir anlaşma imzalamıştır (Hüsnüoğlu, 2018).

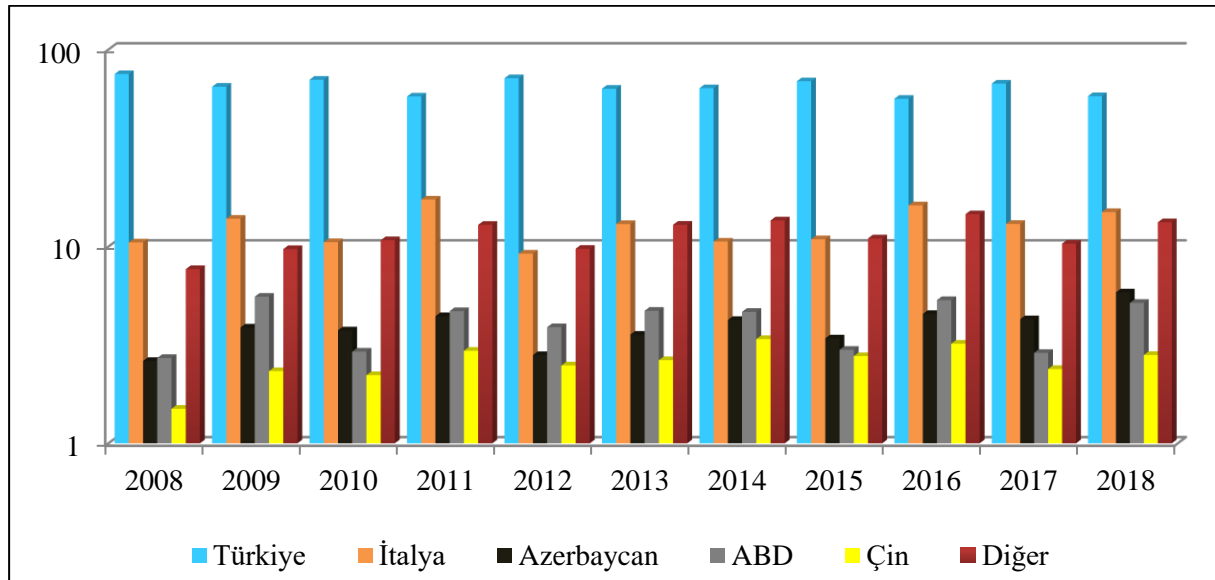
Dünyada fındık üretimi 2018 yılında 889 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık üretiminin ilk sırasında 515 bin ton ile Türkiye yer alırken, 133 bin ton ile İtalya ikinci ve 52 bin ton ile Azerbaycan üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye dünya fındık üretiminin %58'ini karşılamaktadır. Dünya fındık üretiminin %15'ini İtalya karşılarken, %6'sını Azerbaycan, %5'lik kısmını ABD ve %3'lük kısmını da Çin gerçekleştirmektedir. Son beş yılın üretim ortalamalarına bakıldığında ise; Türkiye'nin 541 bin ton, İtalya'nın 112 bin ton, ABD'nin 35

bin ton, Azerbaycan'ın 34 bin ton ve Çin'in de 25 bin ton üretime sahip olduğu görülmektedir. Türkiye en yüksek fındık üretimine 2008 yılında 1,1 milyon ton ile ulaşırken, İtalya 2018 yılında 133 bin ton, Azerbaycan 2018 yılında 52 bin ton, ABD 2018 yılında 46 bin ton ve Çin ise 2015 yılında 26 bin tona ulaşmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Dünya Fındık Üretimi (Bin Ton)

Yıllar	Türkiye	İtalya	Azerbaycan	ABD	Çin	Dünya
2008	801	112	28	29	16	1.068
2009	500	107	30	43	18	773
2010	600	90	29	25	19	855
2011	430	129	33	35	22	745
2012	660	85	30	36	23	924
2013	549	113	31	41	23	869
2014	450	75	30	33	24	708
2015	646	102	32	28	26	937
2016	420	121	34	40	24	748
2017	675	131	43	29	24	1.006
2018	515	133	52	46	25	889

Kaynak: FAO, 2020

Şekil 3. Dünya Fındık Üretim Miktarı (%)

Kaynak: Tablo 3

3. TÜRKİYE'DE FINDIK ÜRETİM ALANI VE FINDIK ÜRETİMİ

Türkiye'de yetişen en önemli sert kabuklu meyveler; fındık, Antepfıstığı, ceviz ve badem'dir. Sert kabuklu meyvelerde, 2017-2018 piyasa döneminde en yüksek yeterlilik derecesi %501,7 oranı ile fındıkta gerçekleşirken, kendine yeterli diğer ürünler ise %119,4 ile kestane ve %109,1 ile Antep fıstığı olmuştur (TÜİK, 2020).

Türkiye'de 2019 yılında fındık üretim alanı 7,3 milyon da iken, fındık üretim miktarı ise 776 bin tondur. Üretim alanı 2009 yılında 6.4 milyon da iken, üretim 500 bin tondur. 2009/2019 dönemi gözönünde bulundurulduğunda; üretim alanında %14'lük bir artış söz konusu iken, üretim miktarında %55'lik bir artış meydana gelmiştir (Tablo 4).

Türkiye’de 2019 yılında 776 bin olarak gerçekleşen fındık üretiminin, TÜİK Bitkisel Üretim 2.Tahminine göre 2020 yılında bir önceki yıla göre %14,3 oranında azalarak 665 bin ton olacağı tahmin edilmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın Temmuz 2020’de açıkladığı fındık rekoltesi öngörüsü de 665 bin ton’dur. Yapılan bir çalışmada, elde edilen tahminlere göre Türkiye’nin 2020 yılında fındık üretiminin yaklaşık 645 bin ton olacağı tahmin edilmiştir (Bars ve ark., 2019).

Tablo 4. Türkiye’de Fındık Üretim Alanı (Bin Da) ve Üretim Miktarı (Bin Ton)

Yıllar	Üretim Alanı	Üretim
2009	6.429	500
2010	6.679	600
2011	6.970	430
2012	7.014	660
2013	7.021	549
2014	7.011	412
2015	7.026	646
2016	7.054	420
2017	7.067	675
2018	7.284	515
2019	7.344	776

Kaynak: TÜİK, 2020

Türkiye’de fındık üretiminde Ordu 217 bin ton ilk sırada yer alırken, Samsun 138 bin ton ile ikinci, Sakarya ise 102 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye’de fındık üretimi açısından en önemli bölge; Ordu, Samsun, Düzce, Giresun, Trabzon, Zonguldak, Kastamonu ve Bartın olmak üzere üretimde önde gelen on ilin sekizinin bulunduğu Karadeniz Bölgesidir. Türkiye’de fındık üretiminin %82’si bu sekiz il tarafından karşılanmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. İller Bazında Fındık Üretim Alanı (Bin Da) ve Üretim Miktarı (Bin Ton) (2019)

İller	Üretim Alanı	Üretim
Ordu	2.273	217
Samsun	1.164	138
Sakarya	743	102
Düzce	632	86
Giresun	1.178	85
Trabzon	655	54
Zonguldak	258	45
Kocaeli	82	13
Kastamonu	82	8
Bartın	62	6
Diğer	215	22
Toplam	7.344	776

Kaynak: TÜİK, 2020

Türkiye’de işletmelerin ortalama büyüklüğü 14 dekar iken, en elverişli şartlarda normal bir ailenin fındık tarımı ile geçimini sağlayabilmesi için en az 22 dekarlık bir fındık bahçesine sahip olması gerekmektedir. Bunun dışında; iklim şartlarının bazı yıllarda olumsuzluklar yaşanması (don ve kuraklık gibi), çeşit seçimi, sıraya dikim ve sulama gibi gerekli kültürel işlemlerin yeterince doğru yapılmaması ve fındık bitkisinde görülen periyodisite gibi etkenler verimdeki dalgalanmayı artırmaktadır (ZMO, 2020).

4. DÜNYADA FINDIK DIŞ TİCARETİ

Dünyada fındık ithalatı 2019 yılında 253 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık ithalatında Almanya yaklaşık 68 bin ton ile ilk sırada yer alırken, İtalya 63 bin ton ile ikinci, Fransa ise yaklaşık 24 bin ton ile üçüncü sıradadır. Dünya fındık ithalatının %27'sini Almanya gerçekleştirmektedir. İtalya dünya fındık ithalatının %25'ini, Fransa ise %9'unu gerçekleştirmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Dünya Fındık İthalatı (Bin Ton)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Almanya	70	63	56	68	60	66	64	68	67	68
İtalya	35	37	32	44	47	47	47	46	52	63
Fransa	21	20	20	21	21	20	22	24	29	24
Kanada	10	11	14	12	13	13	13	12	0	13
İsviçre	9	10	9	10	10	9	9	10	10	9
Hollanda	3	4	4	2	6	5	5	6	8	9
İspanya	6	5	5	13	11	8	8	8	5	6
Polonya	2	2	2	2	2	2	3	4	14	6
ABD	4	4	5	6	4	3	3	3	6	6
Belçika	10	11	11	13	11	12	6	4	5	5
Diğer	143	70	76	241	56	48	52	59	56	44
Dünya	321	248	242	434	246	236	235	257	275	253

Kaynak: UN Comtrade, 2020

Dünyada fındık ihracatı 2019 yılında 323 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık ihracatında Türkiye yaklaşık 194 bin ton ile ilk sırada yer alırken, İtalya yaklaşık 26 bin ton ile ikinci, ABD ise yaklaşık 23 bin ton ile üçüncü sıradadır. Türkiye dünya fındık ihracatının %60'ını gerçekleştirerek dünyada lider konumda yer almaktadır. İtalya dünya fındık ihracatının %8'ini ve ABD ise %7'sini gerçekleştirmektedir (Tablo 7).

Dünyada fındık üreticisi ülke konumunda olmayıp, ihracatçı durumundaki ülkelerin birçoğu, Türkiye'den ithal ettikleri fındığı işledikten sonra yeniden ihraç eden ülkelerdir. Bu ülkelerin de önemli bir kısmı AB ülkeleri olup, fındığı şekerleme ve çikolata endüstrisinde kullanmaktadırlar.

Tablo 7. Dünya Fındık İhracatı (Bin Ton)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Türkiye	151	147	163	164	148	143	134	160	162	194
İtalya	16	15	15	18	19	19	24	29	30	26
ABD	23	19	33	29	36	40	23	25	19	23
Azerbaycan	8	13	10	10	12	12	15	12	19	23
Gürcistan	18	22	16	30	20	19	27	15	11	12
Şili	2	5	6	9	11	6	7	8	10	12
Hollanda	2	20	3	3	4	4	4	7	7	8
Almanya	4	5	5	5	6	5	6	5	5	6
Fransa	3	4	4	4	5	3	3	4	5	4
İspanya	2	3	3	3	3	2	2	2	2	4
Diğer	10	9	9	12	12	10	13	10	11	12
Dünya	249	276	285	296	276	252	253	278	282	323

Kaynak: UN Comtrade, 2020

5. TÜRKİYE’NİN FINDIK DIŞ TİCARETİ

Türkiye 2018/2019 döneminde 595 bin ton fındık ihracatı gerçekleştirmiştir. Türkiye ihracatın %76’sını AB ülkelerine yapmıştır. Türkiye’nin bu sezonda gerçekleştirdiği fındık ithalatı ise 15 bin ton olup, bu ithalatın da %74’ü AB ülkelerinden yapılmıştır (Tablo 8).

Türkiye’nin 2019 yılında kabuksuz fındık ihracatının ilk sırasında 78 bin ton ile İtalya yer alırken, ikinci sırasında 28 bin ton ile Almanya ve üçüncü sırasında ise 15 bin ton ile Fransa yer almaktadır. Kabuklu fındık ihracatında ise 186 ton ile Cezayir ilk sırada yer alırken, İtalya 151 ton ile ikinci ve Irak ise 45 ton ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 9).

Türkiye’nin 2020 (9 ay) yılı fındık ihracatı yaklaşık 120 bin ton’dur. Türkiye’nin 2020 (9 ay) fındık ihracatı 2019 (9 ay) yılına göre değerlendirildiğinde %6 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Covid-19 pandemisi süresince pandemiden kaynaklı bazı lojistik sıkıntılar yaşansa da fındık ihracatının geçen yılın aynı dönemine göre artış göstermiş olması ve 2019/2020 döneminde ihracatta miktar bazında rekor kırılması oldukça önemlidir.

Tablo 8. Fındık İhracatı ve İthalatı (Ton)

Piyasa yılı	İthalat	İthalat-AB 27-28	İhracat	İhracat-AB 27-28
2018/'19	14.840	10.937	594.796	454.443
2017/'18	14.848	10.873	628.545	469.160
2016/'17	10.861	6.582	519.332	398.895
2015/'16	9.710	7.720	534.274	417.303
2014/'15	7.187	5.788	492.871	395.514
2013/'14	6.053	4.327	567.290	428.954
2012/'13	8.697	6.349	649.211	491.972
2011/'12	3.210	2.368	411.785	297.168
2010/'11	3.799	3.138	482.604	353.888
2009/'10	3.033	2.617	392.274	286.082
2008/'09	6.947	5.316	473.853	366.402

Kaynak: TÜİK, 2020

Tablo 9. Ülkelere Göre Fındık İhracatı (Ton) (2019)*

Kabuksuz Fındık		Kabuklu Fındık	
İtalya	78.481	Cezayir	186
Almanya	27.730	İtalya	151
Fransa	15.308	Irak	45
Polonya	9.253	Mısır	40
Kanada	7.677	Lübnan	38

Kaynak: TÜİK, 2020 (*2019 yılı geçici verileridir).

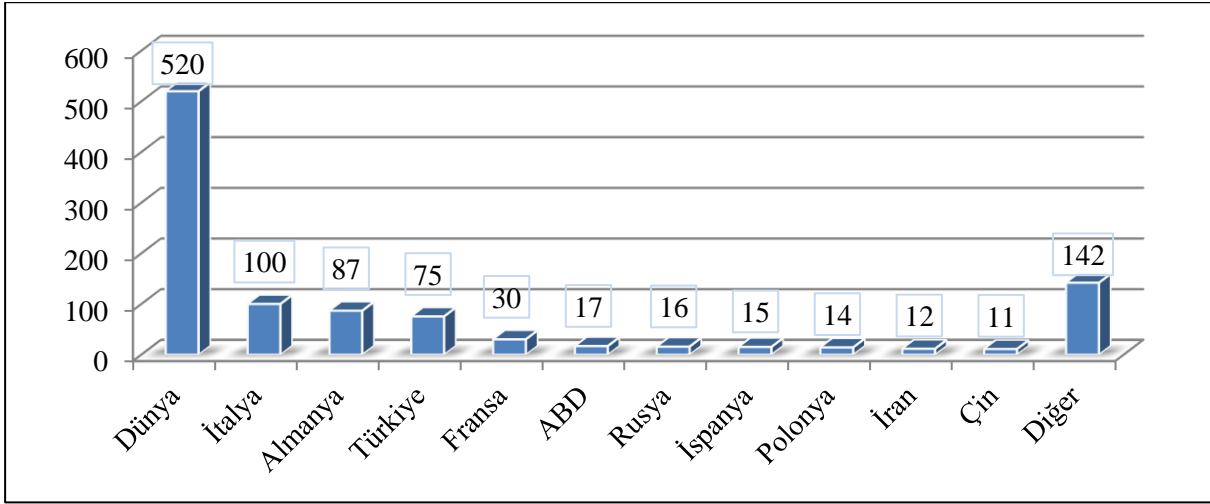
Türkiye fındık üretiminde, üretim alanında ve ihracatında dünyada ilk sırada gelmektedir. Bu konumuyla birlikte ülkeye önemli bir döviz girdisi sağlamaktadır. Ayrıca sahip olduğu bu avantajlı konumuyla da dünya fındık fiyatlarında söz sahibidir. Ancak sahip olduğu dünya fındık sektöründeki hâkimiyetinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ürün verimliliğinin artırılması gerekmektedir. Önümüzdeki kısa süreç içerisinde fındık verimliliği yüksek ülkelerin üretim alanlarını artırmasıyla beraber Türkiye’nin dünya sektöründeki üstünlüğünü sekteye uğratabilecek gelişmeler yaşanabilir.

6. FINDIK TÜKETİMİ

2018 yılında dünya fındık tüketimi 520 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Fındık tüketimi ülkeler bazında ele alındığında; İtalya %19’luk payla ilk sırada iken, Almanya %17 ile ikinci, dünya

findık üretiminde lider konumda olan Türkiye'nin toplam findık tüketimi ise %14'luk payla üçüncü sıradadır.

TÜİK verilerine göre 2018/2019 döneminde Türkiye'nin toplam findık tüketimi 111 bin ton olup, kişi başına tüketim ise 1,4 kg'dır. Son on yıllık dönem değerlendirildiğinde, ortalama toplam tüketim 94 bin ton, ortalama kişi başına tüketim ise 1,2 kg'dır.

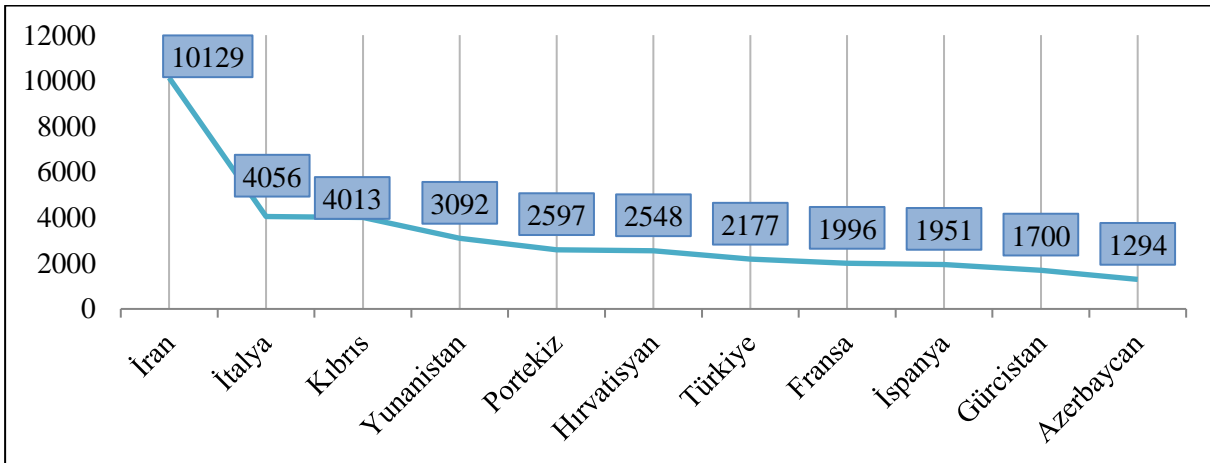
Şekil 4. Dünya Fındık Tüketimi (Bin ton, 2020)

Kaynak: www.nutfruit.org

7. FİYATLAR

7.1 Dünyada Fındık Fiyatları

Fındık fiyatları, üretici fiyatları bazında incelendiğinde; 2018 yılında, 1294 \$/ton ve 1700 \$/ton ile en düşük fiyatların sırasıyla Azerbaycan'da ve Gürcistan'da olduğu, en yüksek fiyatların ise 10129 \$/ton ve 4056 \$/ton ile sırasıyla İran ve İtalya'da olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın en büyük fındık üreticisi olan Türkiye'nin ise aynı yıla ait üretici fiyatları 2177 \$/ton olup, yedinci sıradadır.

Şekil 5. Dünya Fındık Üretici Fiyatları (\$/Ton, 2020)

Kaynak: www.fao.org

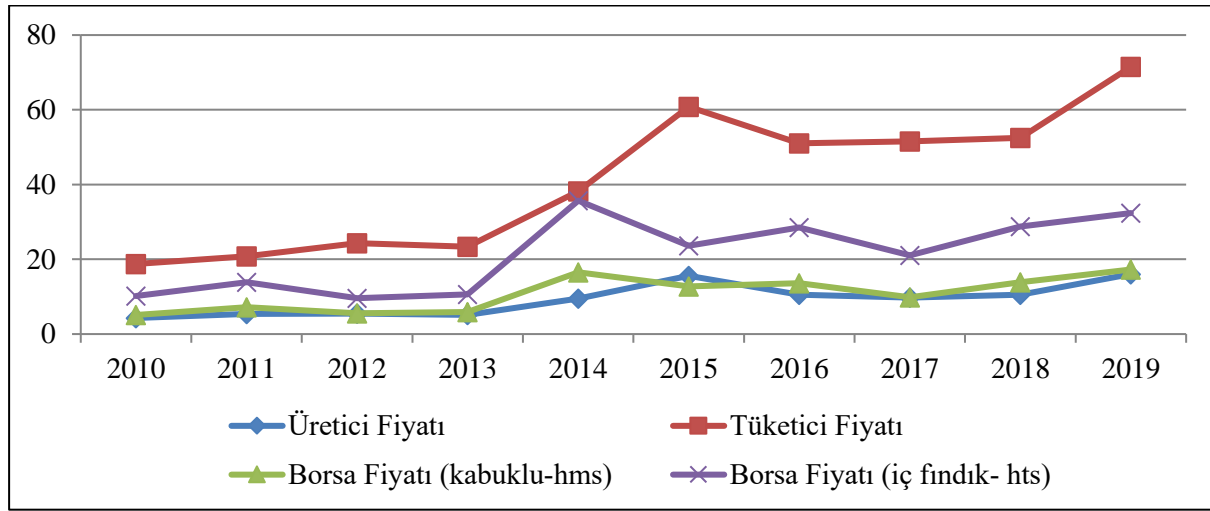
7.2 Türkiye'de Fındık Fiyatları

Üretici fiyatlarında 2010/2019 yılları arasında fındıktaki artış %273'dür. Son iki yıllık dönem ele alındığında fındık üretici fiyatlarında %53'lük bir artış gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatlarında

2010/2019 yılları arasında iç fındıktaki artış %281'dir. Son iki yıllık süreç ele alındığında ise iç fındık tüketici fiyatlarında %36'lık bir artış gerçekleşmiştir. Borsa fiyatlarında kabuklu tombul fındık ve 13/15 mm iç fındık fiyatları değerlendirilmiştir. Kabuklu fındık fiyatları hazır müstahsil satış (HMS) fiyatları, iç fındık fiyatları ise hazır tacir satış (HTS) fiyatlarıdır. Borsa fiyatlarında 2010/2019 yılları arasında kabuklu fındıkta %239'luk bir artış söz konusu iken, iç fındıkta ise %217'lik bir artış gerçekleşmiştir. Son iki yıllık dönem ele alındığında kabuklu fındıkta %24'lük bir artış görülürken, iç fındıkta %13'lük bir artış gerçekleşmiştir.

Fındıkta üretici ve tüketici fiyatları 2020 (10 ay ort.) yılı değerlendirildiğinde; ortalama üretici fiyatı 21 TL, ortalama tüketici fiyatı ise 82 TL'dir.

TMO, fındık fiyatlarında görülen sert düşüşler sonrası 2017 yılı itibariyle müdahale alımlarına başlamıştır. Kabuklu fındık alım fiyatları 2020 yılında; Giresun kalite kabuklu tombul fındık 22,50 TL/kg, Levante kalite kabuklu tombul fındık fiyatı ise 22,0 TL/kg olarak belirlenmiştir.

Şekil 6. Türkiye’de Fındık Fiyatları (TL/kg, 2020)

Kaynak: TÜİK, Giresun Ticaret Borsası

8. TÜRKİYE’DE DESTEKLER

Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik) 1938 yılında kurulmuş olup, kuruluşundan 1964 yılına kadar kendi adına fındık alımı yapıp değerlendirmiştir. Fındık devlet tarafından ilk kez 1964 yılında desteklenmiş ve taban fiyatı uygulanmıştır. Fiskobirlik ve bağlı kooperatifler tarafından 1964-1994 yılları arasında hazine adına alım gerçekleştirilmiş ve fındık 1994 yılında destekleme kapsamından çıkarılmıştır. Ancak 1994-2000 döneminde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan (DFİF) kredi kullanılarak fındık alımı gerçekleştirilmiştir. Fiskobirlik 2002 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Hazine adına fındık alımı yapmış olup, 2003-2006 yılları arasında ise kendi adına alım yapmıştır. TMO’da 2006-2009 yılları arasında fındık alımını gerçekleştirmiştir. Desteklemeler, 2009-2014 dönemlerinde Telafi Edici Ödeme şeklinde yürütülmüş olup, 2009 yılından itibaren ise Alan Bazlı Destekleme şeklinde devam etmektedir.

30/01/2013 tarih 28544 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2013/4245 sayılı “Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar” ile, 22/11/2001 tarihli ve 2001/3267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar da belirlenen ve ruhsat verilen sahalarda fındık yetiştiriciliği yapan fındık üretici belgesine sahip, kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere;

2012 yılı ürünü için 150 TL/da, 2013 yılı ürünü için 160 TL/da ve 2014 yılı ürünü için 170 TL/da alan bazlı gelir desteği, Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararın 1 inci maddesinde belirtilen il ve ilçelerdeki, birinci sınıf, ikinci sınıf ve % 6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek alternatif ürüne geçen kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere;

2012 – 2014 yılları arasında 2012 yılı için başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllarda ise her bir yıl için 150 TL/da olmak üzere üç yılda toplam 600 TL/da, 2013 yılı için başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere iki yılda toplam 450 TL/da, 2014 yılı için başvurulara 300 TL/da, ödeme yapılması hususları da karara bağlanmıştır.

2020 yılında fındıkta alan bazlı destek olarak 170 TL/da destek verilmektedir. Aynı zamanda diğer ürünlerde de verilmekte olan mazot desteği 17 TL/da ve gübre desteği 4 TL/da olmak üzere toplamda 21 TL/da destek verilmektedir.

9. GENEL DEĞERLENDİRME

Doğu Karadeniz'den Batı Karadeniz'e doğru geniş bir yelpazede fındık üretimi gerçekleştirilmektedir. Ancak bu genişleme sadece fındık yetiştiriciliği için uygun eğimli arazilerde gerçekleşmemiş, daha kârlı ve yılda birden fazla ürün alınabilecek verimli arazilerde de fındık dikimi gerçekleştirilmiştir. Bu durum verimli arazilerin etkin kullanılmaması problemini ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik alternatif ürün desteği getirilmiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinde arazi yapısı, toprak yapısı gibi etkenlerden dolayı alternatif ürünler olarak sunulan ürünler fındık kadar üreticileri cezbetmemektedir. Fındık, bakım yönünden ve pazarlama açısından diğer ürünlere göre üreticilere daha cazip gelmektedir.

Fındık fiyatlarının serbest piyasa koşullarında oluşması istenmiş, birlik veya kamu kuruluşlarınca müdahale edilmesinin önüne geçilmiştir. Ancak bugün bakıldığında sektöre hâkim birkaç firmanın piyasaya ciddi oranda hakim olduğu görülmektedir. Piyasadaki etkin firmalar hasat sonrası fındık alım fiyatları açıklayarak fındık alımı gerçekleştirmektedir. Küçük işletmeler olarak tabir edilen birkaç dönüm araziye sahip işletmeler, hasat sonrası ürünlerini muhafaza edecek depo koşulları olmadığı için ve fiyatlarında nasıl şekilleneceği öngörülemediğinden firmaların açıkladığı fiyat üzerinden ürünlerini elden çıkarmak durumunda kalmaktadırlar. Kamu tarafından yetkili kuruluş olan TMO 2017 yılından itibaren alım fiyatı açıklamakta, ancak açıklanan süreç içerisinde oluşan boşluktan firmalar ve aracılar çoktan yararlanmış olmaktadır. Bu firmalar üreticiden aldıkları fındığı piyasanın koşullarına göre işleyerek veya piyasaya arz ederek piyasada etkin rol oynamaktadır. Ancak 2019 yılından itibaren T.C. Cumhurbaşkanı tarafından açıklanan hasat öncesi fındık müdahale alım fiyatları ile bu tarz sorunların önüne geçilmiştir.

Türkiye'nin fındık veriminde yıllara göre önemli dalgalanmalar görülmektedir. Verimdeki bu dalgalanma, fındık bitkisinde görülen periyodisiten kaynaklanmaktadır. Ancak verimi; iklim şartları, gerekli bakım işlemlerinin ya hiç yada yeterince yapılmaması gibi faktörler etkilemekle birlikte, verim ile ilgili en önemli sorun, üretimin de yoğun olduğu Doğu Karadeniz Bölgesinde fındık bahçelerinin önemli bir kısmının 50-100 yıllık olması, dolayısıyla ekonomik ömrünü tamamlamasıdır. Fındık bahçelerinin yenilenmesi gerekmektedir. Bahçeler yenilenirken de küresel ısınmanın etkisi (sıcaklık, yağış rejimi, v.s. gibi iklim değişiklikleri) gözönünde bulundurularak, uzun yıllar fındıktan yüksek verim alma amacıyla fındık bahçelerinin hangi rakımlarda oluşturulması gerektiği iyi planlanmalıdır. Bir diğer husus bahçeler yenilenirken ormanlık alanların tahribine yönelik hassasiyet gösterilerek yenilenmelidir. Ayrıca verim de ciddi kayıplara sebep olan hastalık (bakteriyel yanıklık, külleme, dal kanseri, kök çürüklükleri)

ve zararlıların (fındık kurdu, fındık kozalak akarı, yeşil kokarca ve son zamanlarda kahverengi kokarca) iklim değişikliğinin de etkisiyle birlikte nasıl bir seyir izleyeceği ve ne gibi önlemler alınması gerektiği, üzerinde durulması gereken önemli konulardır. Hem bahçelerin yenilenmesinin tespit ve planlaması hem de hastalık ve zararlılarla mücadele konusu; üniversiteler, araştırma enstitüleri, tarım ve orman il müdürlüklerinin koordinasyonunda yapılması gerekmektedir.

Avrupa Birliği; İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz gibi üye ülkelerde sert kabuklu meyve üreticilerine yaptığı destekler ile fındık üretimini artırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Almanya izlediği politikalarla Arjantin, Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkelerde fındık üretimine sağladığı mali desteklerle teşvik etmekte olup, Türkiye'nin bu piyasadaki üstünlüğünü kırmaya çalışmaktadır. Türkiye bir yandan verimi arttırmaya yönelik çözüm odaklı uygulamaları amaçlaması gerekirken, bir yandan da farklı pazarlama stratejileri geliştirmek durumundadır. Özellikle Çin, Hindistan gibi uzak doğu ülkelerine yönelik Türk Fındığı markası adı altında fuar ve etkinliklerle tanıtımına yönelik icraatlar olmalı, mevcut girişimler sıklaştırılmalı ve desteklenmelidir. Farklı pazarlama kanalları yaratılarak hem ihracatı arttırmaya yönelik hem de alternatif pazar alanları oluşturulabilir.

Fındık üretimini gerçekleştiren Karadeniz Bölgesinde üreticilerin önemli bir kısmı il dışında ikamet etmektedir. Üreticilerin geneli orta yaş üstü olmakla birlikte, kışı İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde geçirmekte, üretim bölgesine bakım faaliyeti ya da sadece hasat işlemleri için gelmektedir. 2020 yılı Nisan ayı itibariyle alınan Covid-19 önlemleri kapsamında 65 yaş üstüne sokağa çıkma ve şehirlerarası yolculuk kısıtlamaları uygulanmıştır. Ancak tarımsal üretimdeki aksamaların önüne geçebilmek amacıyla İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile üreticiler için bu uygulama esnetilmiştir. Pandemi döneminde fındık bakım işlemleri için belirli bir süre işçi bulma sıkıntısı yaşanmıştır. Ancak pandemiden dolayı il dışındaki üreticilerin bir kısmı büyük şehirlerden kırsal bölgelere doğru hem kendini izole etme hem de bahçeleriyle ilgilenmek için göç etmiştir. Benzer durum fındık hasadında da yaşanmıştır. Fındık üreticileri, normalde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden bölgeye gelen mevsimlik tarım işçilerine yevmiye ödeyerek hasat yapıyorlardı. Pandemi döneminde fındık hasadını üreticiler kendi imkânlarıyla birlikte, bölge işçileri ve alınan pandemi tedbir koşullarında bölgeye gelen mevsimlik tarım işçileri ile beraber fındık hasadı yapılmıştır. Böylelikle üreticilerin kendi bahçeleriyle ilgilenmesi ile birlikte hem bakım masrafları hem de hasat masrafları azalmıştır. Pandemi süresince dünyanın en büyük fındık ihracatçısı konumundaki Türkiye'nin fındık ihracatı diğer sektörlerin de belirli bir süre yaşadığı lojistik sıkıntılardan kısa bir süre etkilenmiş olmakla birlikte, 2019/2020 döneminde fındık ihracatında rekor kırılması oldukça önemlidir. Genel itibariyle değerlendirildiğinde, pandemi süresince alınan tedbirlerle beraber fındıkta çok olumsuz bir durumun yaşanmadığı söylenebilir.

Türkiye için önemli ve stratejik bir ürün olan fındık konusunda sektörün tüm paydaşlarının ortak görüşleri doğrultusunda eldeki verilerden yola çıkarak mevcut durumu analiz etmek, mevcut sorunlara kısa, orta ve uzun vadeli kalıcı çözümler getirmek amacıyla 2019 yılında Ordu ilinde fındık çalıştayını düzenlenmiştir. Çalıştay da sektörle ilgili çok önemli kararlar alınmıştır. Ancak bu kararların uygulama ve takibi önem arz etmektedir. Aynı zamanda çalıştay sonucu ortaya çıkan kararlarından biri olan her yıl farklı bir ilde fındık çalıştayını düzenlenmesi kararı gereği 2020 yılı Nisan ayında Giresun ilinde çalıştay yapılması planlanmıştır. Ancak covid 19 pandemisi sebebiyle ileri bir tarihe ertelenmiştir.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1: Yıllar İtibariyle İllere Göre Fındık Üretim Miktarı

İller	Üretim Miktarı - Ton									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ordu	141.714	99.881	145.353	178.357	84.874	200.938	93.030	213.572	180.397	217.226
Samsun	83.830	52.087	88.392	69.392	73.544	90.857	67.855	96.240	66.363	137.841
Sakarya	108.150	74.537	118.057	64.540	94.895	82.708	77.279	88.840	78.300	102.123
Düzce	78.902	45.098	81.278	48.295	69.503	69.344	54.493	74.350	52.686	85.688
Giresun	74.944	67.603	101.532	81.342	31.567	105.023	37.591	93.339	46.395	84.766
Trabzon	45.932	33.410	58.767	44.537	31.065	39.126	28.978	41.594	34.271	53.946
Zonguldak	26.098	20.365	25.890	19.105	30.148	22.572	28.428	30.932	18.533	45.025
Kocaeli	13.473	10.649	10.524	8.531	7.323	7.530	7.033	11.898	12.509	13.395
Kastamonu	4.311	4.488	4.993	5.102	4.231	5.213	5.769	6.210	6.226	7.918
Bartın	2.742	3.683	7.016	5.684	6.688	6.765	7.153	5.972	3.072	6.046
Artvin	10.711	9.416	9.414	14.420	9.346	6.314	5.022	4.149	5.789	5.297
İstanbul	1.088	840	1.088	1.073	985	993	830	791	2.622	4.942
Rize	1.962	2.174	1.633	1.377	1.122	1.303	881	1.331	1.710	2.910
Tokat	1.999	2.001	2.013	2.918	506	3.511	1.921	1.869	2.342	2.627
Sinop	1.439	1.092	1.024	1.112	1.078	1.175	1.080	1.118	808	2.125
Bolu	310	299	299	290	364	366	228	225	1.108	1.333
Gümüşhane	648	758	903	876	878	723	483	500	697	861
Bitlis	291	291	250	549	380	110	523	488	318	581
Bursa	623	580	765	746	721	662	692	684	289	561
Kahramanmaraş	361	272	270	259	267	267	254	361	212	282
Çanakkale	52	52	60	67	70	79	106	109	70	156
Balıkesir	116	104	136	128	132	130	118	110	70	93
Osmaniye	-	-	-	-	-	-	-	53	35	86
Amasya	8	6	6	6	8	21	6	30	19	45
Isparta	89	107	107	104	106	52	49	50	44	43

Ek Tablo 1: Yıllar İtibariyle İllere Göre Fındık Üretim Miktarı (devam)

İller	Üretim Miktarı - Ton									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Denizli	9	11	17	18	34	45	45	46	32	43
Bilecik	50	44	44	42	45	43	27	27	14	24
Sivas	8	11	11	11	17	17	16	22	13	16
Afyonkarahisar	3	3	3	3	3	4	6	5	3	10
Yalova	29	34	36	12	9	20	14	10	5	9
Antalya	46	40	50	48	50	50	48	49	32	8
Kütahya	8	7	4	4	2	2	4	7	5	8
Kırklareli	35	38	58	45	32	30	29	13	5	5
Hatay	19	19	7	7	7	7	7	4	3	3
Aydın	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2
Uşak	-	-	-	-	-	-	0	0	1	2
Adana	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
Muğla	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0

Kaynak: TÜİK, 2020

Ek Tablo 2: Yıllar İtibariyle İllere Göre Fındık Üretim Alanı

İller	Toplu Meyveliklerin Alanı - Dekar									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ordu	2.005.378	2.270.539	2.271.185	2.271.830	2.271.828	2.271.830	2.270.923	2.270.923	2.271.076	2.273.114
Giresun	1.176.390	1.176.390	1.217.734	1.177.290	1.171.369	1.171.112	1.170.872	1.171.020	1.171.903	1.177.780
Samsun	883.410	883.410	883.410	895.936	895.936	906.229	936.087	936.182	1.145.240	1.164.384
Sakarya	691.925	690.846	690.820	721.747	721.734	725.981	727.976	730.838	734.424	743.486
Trabzon	628.089	642.832	645.441	654.852	654.317	653.498	655.525	655.524	655.074	655.353
Düzce	626.983	626.750	627.063	627.063	626.850	626.850	626.850	631.440	631.640	631.650
Zonguldak	234.176	234.176	234.176	235.914	235.914	235.929	236.185	238.342	239.946	257.695
Artvin	111.270	113.223	113.223	88.495	86.648	86.648	86.943	88.051	88.069	89.790
Kastamonu	74.229	75.245	74.632	74.729	74.709	74.709	82.268	83.823	83.881	82.440

Ek Tablo 2: Yıllar İtibariyle İllere Göre Fındık Üretim Alanı (devam)

İller	Toplu Meyveliklerin Alanı - Dekar									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kocaeli	84.392	84.346	84.357	80.158	79.657	80.617	79.813	79.808	79.801	2.273.114
Bartın	31.410	41.017	41.017	60.000	60.000	60.000	59.375	59.375	61.815	1.177.780
Tokat	26.280	26.330	26.330	27.520	27.520	28.020	28.120	28.220	28.220	1.164.384
Rize	35.582	35.582	35.582	36.097	36.068	36.068	25.389	24.389	23.389	743.486
İstanbul	21.617	21.617	21.617	21.861	21.856	21.861	21.861	21.867	21.867	655.353
Sinop	16.650	16.650	16.650	16.764	16.764	17.014	17.014	17.209	17.209	631.650
Bolu	11.001	10.876	10.876	10.888	10.888	10.888	12.016	12.330	12.840	257.695
Gümüşhane	7.782	8.246	8.246	8.371	8.220	8.020	8.000	8.100	8.100	89.790
Bursa	7.490	6.980	7.160	6.139	5.386	5.114	4.842	4.759	4.794	82.440
Bitlis	2.700	2.600	2.600	4.000	4.000	4.000	2.500	2.500	2.500	81.797
Kahramanmaraş	605	605	605	609	600	600	600	600	622	62.005
Çanakkale	301	361	361	361	360	360	377	377	380	28.220
Balıkesir	270	349	349	342	320	326	314	302	306	23.689
Amasya	0	0	0	0	0	50	55	250	250	21.867
Bilecik	196	154	154	143	143	143	98	98	98	17.214
Yalova	40	40	40	9	9	108	108	72	72	13.579
Isparta	97	92	92	79	77	74	65	62	58	8.100
Kırklareli	271	270	270	166	166	156	156	62	57	5.000
Kütahya	30	30	30	30	30	30	40	43	42	4.886
Sivas	29	29	29	29	29	29	29	29	29	622
Osmaniye	-	-	-	-	-	-	-	25	25	25
Uşak	-	-	-	-	-	-	20	20	25	25
Aydın	-	-	-	-	-	-	15	15	15	12
Denizli	26	28	18	15	15	15	15	15	15	97
Afyonkarahisar	0	0	0	0	0	0	0	0	11	11
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	9	9
Mardin	-	-	-	-	-	-	-	-	6	57
Muğla	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6

Kaynak: TÜİK, 2020

Ek Tablo 3: Yıllar İtibariyle İllere Göre Fındık Verimi

İller	Verim - Kg/Meyve Veren Ağaç									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Osmaniye	-	-	-	-	-	-	-	59	39	30
Afyonkarahisar	18	15	14	14	12	16	15	10	6	13
Çanakkale	4	4	5	5	6	7	9	9	6	13
Denizli	5	5	10	10	12	15	15	15	10	12
Kahramanmaraş	16	12	13	15	11	11	11	15	9	12
Sivas	5	7	7	7	10	10	9	13	8	9
Balıkesir	10	9	11	10	10	9	8	7	5	6
Antalya	15	20	20	19	20	20	19	20	13	5
Hatay	12	12	12	12	12	12	12	8	5	5
Isparta	9	10	10	10	11	5	5	5	5	5
Bilecik	6	6	6	6	6	6	5	5	3	5
Kocaeli	3	2	2	4	4	4	4	3	4	4
Amasya	5	4	4	4	5	7	2	2	1	4
Uşak	-	-	-	-	-	-	0	0	2	4
Kütahya	3	2	3	3	1	1	2	3	2	3
Düzce	2	1	3	2	2	2	2	2	2	3
Sakarya	3	2	3	2	3	2	2	2	2	3
Rize	1	2	1	1	1	1	1	1	2	3
İstanbul	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3
Bursa	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3
Yalova	7	8	8	4	4	4	3	3	1	3
Samsun	2	1	2	2	2	2	2	2	1	3
Zonguldak	2	1	2	1	2	1	2	2	1	3
Sinop	2	2	1	2	2	1	1	1	1	3
Aydın	-	-	-	-	-	-	4	3	2	2
Kırklareli	3	4	5	5	3	3	3	3	2	2
Artvin	2	12	12	5	3	2	2	2	2	2
Bolu	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2
Kastamonu	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2

Ek Tablo 3: Yıllar İtibariyle İllere Göre Fındık Verimi (devam)

İller	Verim - Kg/Meyve Veren Ağaç									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gümüşhane	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2
Tokat	2	2	2	3	1	4	2	1	2	2
Bartın	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2
Ordu	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2
Trabzon	2	1	2	2	1	1	1	1	1	2
Bitlis	2	2	2	15	10	10	10	9	6	1
Giresun	1	1	2	1	1	2	1	2	1	1
Adana	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Muğla	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0

Kaynak: TÜİK, 2020

Ek Tablo 4: Türkiye'nin Ülkelere Göre Fındık (kabuksuz) İhracatı (ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
İtalya	47.335	47.739	50.217	46.033	78.481
Almanya	18.895	15.331	23.034	27.293	27.730
Fransa	18.482	15.625	15.910	11.465	15.308
Polonya	9.884	7.421	8.402	6.505	9.253
Kanada	9.135	10.651	10.918	8.583	7.677
İsviçre	7.453	8.084	8.968	8.634	7.569
ABD	1.119	2.282	3.901	5.653	4.483
Brezilya	2.724	1.864	2.593	3.839	3.871
Hollanda	1.803	2.161	3.510	3.661	3.397
İspanya	951	1.063	1.976	2.933	3.225
Avustralya	2.486	2.671	2.799	2.889	3.169
Mısır	1.868	1.728	1.717	3.043	2.988
Çin	2.091	1.575	2.806	2.158	2.814
Rusya Federasyonu	2.214	1.174	1.435	3.169	2.439
Meksika	1.757	1.782	1.836	1.761	2.045
Yunanistan	904	902	1.226	1.451	1.476
Birleşik Krallık	910	1.118	1.272	1.492	1.341
Tunus	558	749	804	904	1.300
İsrail	771	899	1.287	1.361	1.182
Belçika	2.722	1.011	2.266	1.778	1.090
BAE	251	309	409	416	1.079
Libya	354	74	587	865	961
Avusturya	1.140	991	1.082	716	952
Suudi Arabistan	668	797	723	596	810
Sırbistan	668	257	625	640	740
Ukrayna	495	401	336	487	658
Çekya	62	105	958	853	561
Japonya	523	416	429	470	539
Lübnan	506	608	539	621	513
İsveç	576	251	338	388	492
Norveç	454	497	543	516	470
Hırvatistan	447	262	135	384	459
Danimarka	289	225	515	474	374
Suriye	22	60	216	264	372
Cezayir	127	81	35	161	337
Ürdün	138	314	491	687	251
Kuzey Makedonya	95	97	178	213	227
Bosna-Hersek	95	75	130	181	218
Litvanya	20	0	208	416	192
Lüksemburg	0	0	792	4.248	168
Bulgaristan	18	17	65	111	146
Macaristan	126	104	89	102	142
Mersin Serbest Bölgesi	107	193	198	171	135
Arjantin	35	80	179	189	130

Ek Tablo 4: Türkiye'nin Ülkelere Göre Fındık (kabuksuz) İhracatı (ton) (devam)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Malezya	138	165	139	146	115
Slovakya	0	0	24	185	108
Portekiz	57	22	99	136	99
Ekvator	96	120	144	168	96
Irak	647	584	1.780	328	92
Fas	28	5	9	65	72
Kuveyt	75	27	33	34	45
Yeni Zelanda	108	95	79	50	45
Belarus	3	0	79	100	44
Slovenya	24	69	108	74	43
Güney Afrika Cumhuriyeti	217	219	96	61	40
Romanya	26	40	33	52	38
Letonya	0	0	90	111	38
Finlandiya	39	20	50	37	36
Ege Serbest Bölgesi	13	12	5	1	34
Katar	18	7	15	27	29
Kuzey Kıbrıs Türk Cum.	13	16	15	23	22
Kolombiya	33	16	26	31	21
Tayvan	64	64	38	26	20
Karadağ	3	25	6	19	20
Trinidad ve Tobago	2	14	12	14	19
Tayland	1	0	15	51	19
Malta	4	0	3	3	16
Peru	0	4	8	0	14
Endonezya	9	14	27	17	14
Türkmenistan	19	6	10	9	11
Gürcistan	124	1	45	653	9
Singapur	0	23	8	6	6
Bahreyn	3	2	5	0	5
Kostarika	0	3	0	0	4
Uruguay	9	12	11	10	4
Kosova	3	2	2	4	4
Hong Kong	7	14	1	2	3
Moğolistan	0	0	3	1	3
Kazakistan	2	0	4	0	1
Moldova	20	13	1	1	1
Sudan	-	-	-	0	0
Vietnam	0	1	1	2	0
Azerbaycan	-	-	0	0	0
Nijer	-	-	-	0	0
Arnavutluk	9	0	0	0	0
Maldivler	0	-	-	-	0
Özbekistan	-	-	-	-	0

Kaynak: TÜİK, 2020

KAYNAKLAR

Anonim 2015a. www.wikipedia.org

Anonim 2015b. <http://www.romerlabs.com/tr/industries/dried-fruits-nuts-oils/>

Bars, T., Uçum, İ., Akbay, C. 2018. ARIMA Modeli ile Türkiye Fındık Üretim Projeksiyonu. KSÜ Tarım ve Doğa Derg 21(Özel Sayı): 154-160. KSU J. Agric Nat 21(Special Issue): 154-160. DOI: 10.18016/ksutarimdog.vi.473029

FAO, 2020. www.Faostat.fao.org

GTB, 2017. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı Fındık Raporu.

INC, 2020. <https://www.nutfruit.org/>

Hüsnüoğlu, N. 2018. Türkiye'de Fındık Üretim Miktarı ve Fiyat İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Social Sciences Research Journal, Volume 7, Issue 4, 24-41 (December 2018), ISSN: 2147-5237.

Özer, E.A., Güven., A, 2008. Sert Kabuklu Meyvelerin Sağlık üzerine Etkileri 10. Gıda Kongresi; 21-23 Mayıs. Erzurum.

Öztürk, D., Arıcı, Y.K. 2017. Fındık İşletmelerinin Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Analizi: Samsun İli Örneği. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7(1):31-34, ISSN:1309-9302.

Kayalak, S., Özçelik, A. 2012. Türkiye'de ve Dünyada Fındık Politikaları. Tarım Ekonomi Dergisi, 18(2): 43-53.

TMO, 2017. 2016 Yılı Fındık Sektör Raporu.

TÜİK, 2020. www.tuik.gov.tr

UN COMTRADE, 2020. <https://comtrade.un.org/data/>

ZMO, 2020. 2018 Fındık Raporu.

https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30070&tipi=38&sube=0